

Innovació social: diferents respostes de la ciutadania organitzada

**Marisol García
Cabeza
i Marc Pradel**

Davant dels cants de sirena neoliberal, dirigits a enfortir la responsabilitat individual, la societat civil s'ha organitzat per donar una resposta col·lectiva

a les conseqüències de la crisi. La innovació social que ha sorgit a moltes ciutats comporta una implicació més gran dels ciutadans en la provisió d'idees i iniciatives per afrontar les noves necessitats socials que tant l'Estat com el mercat han deixat de prioritzar.

La crisi econòmica iniciada l'any 2007 i les polítiques d'austeritat aplicades posteriorment han tingut conseqüències dramàtiques per a les ciutats i han generat la necessitat de noves respostes als reptes socials emergents. En aquest context, els debats sobre la innovació social han florit a Europa i altres parts del món, cridant l'atenció d'administracions públiques i determinat sector privat. Aquest article ressalta la capacitat innovadora dels ciutadans organitzats com a societat civil o com a membres de moviments socials a les ciutats en general i a les ciutats espanyoles en particular. És important assenyalar també la centralitat de les institucions locals, ja que són aquestes les que estableixen vincles creatius amb aquests ciutadans i viceversa. El nostre objectiu és llançar un missatge d'esperança davant dels reptes i les dificultats que existeixen per superar el desànim intel·lectual en què habitem.

Comencem per recordar que, a les ciutats del sud d'Europa, la solidaritat familiar i comunitària té un paper clau en el desenvolupament de les formes de benestar social. Amb uns estats del benestar menys consolidats que als països del nord, les polítiques socials al sud es complementen gràcies a la tasca que fan les entitats de la societat civil. Però també, i és important subratllar-ho, gràcies a les formes de solidaritat més o menys informals que apareixen i es consoliden a barris i àmbits socials, que donen lloc a sistemes de benestar social particulars i marcats pels contextos institucionals específics de cada localitat. En aquest escenari, des del 2007 hem assistit a l'aparició de noves iniciatives ciutadanes contra la crisi que no només han significat un suport per pal·liar els efectes nefastos de l'esmentada crisi i de l'austeritat, sinó que han reforçat els llaços solidaris i el sentit de comunitat. També, en circumstàncies específiques, ha brotat a la superfície una dimensió política que qüestiona unes relacions de poder ja calcificades i impulsa un clamor per defensar la justícia social. Recordem l'explosió de les places de moltes ciutats el 2011 amb els missatges: "No ens representen" i "Més justícia social".

A què ens estem referint quan parlem d'innovació social? El concepte d'innovació és ple d'ambigüitats i s'utilitza amb objectius diversos. Institucions de la Unió Europea, governs nacionals i locals, i el sector privat promulguen la innovació social com un instrument per a la millora d'oportunitats vitals dels ciutadans. Aquesta òptica es relaciona amb el paradigma de la inversió social (Social Investment), que suposa una implicació més gran dels ciutadans a la provisió d'idees, iniciatives i respostes a les noves necessitats socials que tant l'Estat com el mercat deixen de prioritzar. Responsabilitzar el ciutadà de les seves necessitats sembla encaixar amb el paradigma neoliberal que ha calat en les polítiques de les últimes dècades. Recordem els cants de sirena emesos per enfortir el capital social i el compromís de la societat civil, en substitució de la responsabilitat col·lectiva que suposa oferir oportunitats vitals als ciutadans a través de la redistribució de recursos i beneficis.

Marisol García Cabeza.

Catedràtica de Sociologia Urbana a la Universitat de Barcelona i membre del grup d'investigació CRIT (Creativitat, Innovació i Transformació Urbana). En les seves investigacions i publicacions destaquen els temes de ciutadania i ciutats.

Marc Pradel. Professor lector Serra Hünter del departament de Sociologia de la Universitat de Barcelona i membre del grup d'investigació CRIT (Creativitat, Innovació i Transformació Urbana), des del qual investiga qüestions relacionades amb la ciutadania, les desigualtats socials, la governança urbana i multinivell i el desenvolupament econòmic local.

Enfortir les relacions

La nostra manera d'entendre la innovació social no es basa a substituir, mitjançant l'acció social dels ciutadans, la responsabilitat social de l'Estat, i en certa mesura del mercat. Al contrari, la innovació social té un paper important a l'hora de modernitzar, acostar i fer més robustes i competents les responsabilitats públiques i privades. No estem sols en aquest enfocament (vegeu Moulaert *et al.*, 2013). Hi ha una munió

A les ciutats del sud d'Europa, la solidaritat familiar i comunitària té un paper clau en les formes de benestar social.

d'experiències a les ciutats d'arreu del planeta que està contribuint a enfortir les relacions entre ciutadans i institucions amb l'objectiu de cobrir necessitats i també de millorar drets de ciutadania. Com? Les iniciatives

socialment innovadores ho són en part perquè són fruit de processos col·lectius de reflexió i d'acció per encaixar i donar resposta a velles i noves necessitats. Ens referim a les necessitats de seguretat que dona un habitatge, o a participar en la societat mitjançant l'educació o el treball. Però també a la participació en la creativitat cultural i, per descomptat, en la cura dels infants, malalts i gent gran.

La innovació social que apareix en múltiples i diverses experiències ciutadanes que observem a Barcelona, Bilbao, Madrid i Saragossa (vegeu *El momento de la ciudadanía*), que es dona també en altres ciutats, té històries molt valuoses de gestació, desenvolupament i consolidació. Cada experiència ha generat almenys tres moments creatius: primer, la consciència col·lectiva d'un problema o necessitat a solucionar; segon, la capacitat organitzativa de reflexionar i buscar solucions no transitades; i tercer, l'experimentació col·lectiva —*fer amb els altres*— i, en el procés d'experimentació, potser construir noves relacions socials, més horitzontals i menys instrumentals. Anomenem aquest mecanisme social *transformació de les relacions socials*. A tall d'exemple podem prendre l'Asociación Senda de Cuidados de Madrid, que promou la integració sociolaboral professionalitzant la cura dels infants

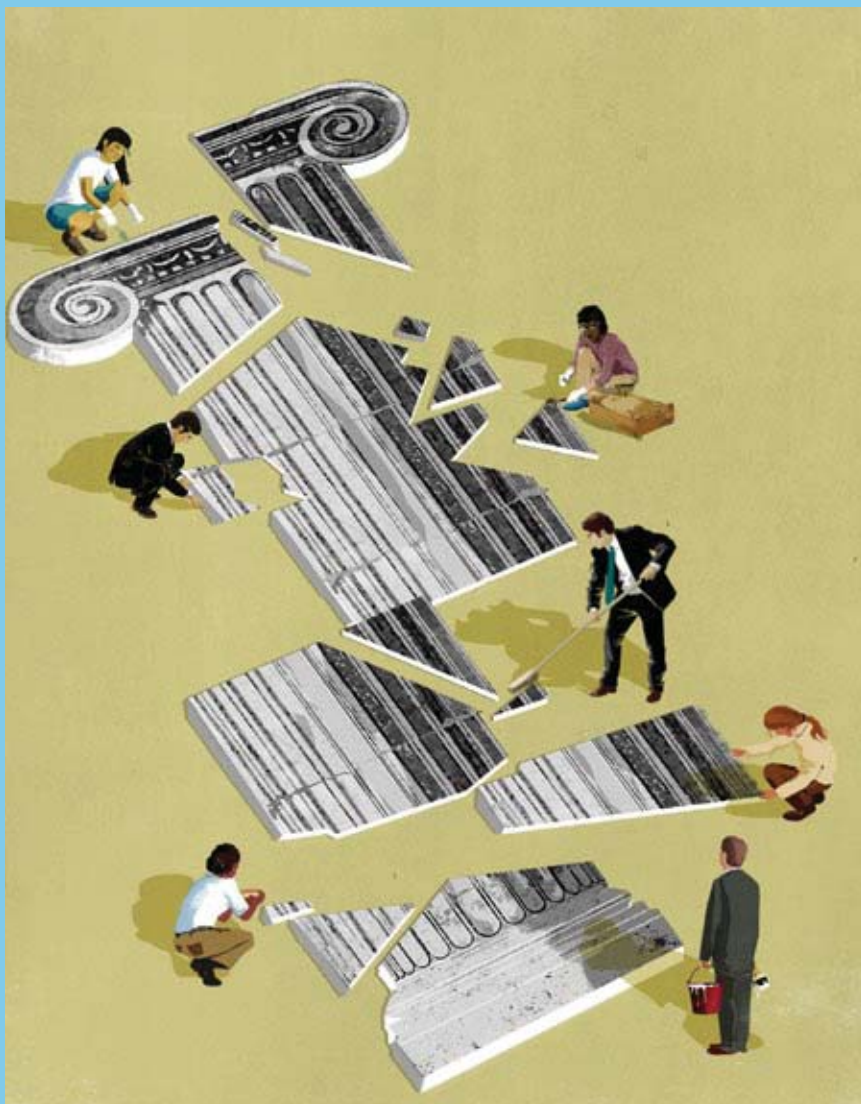

L'associació Barceloneta Proa a la Mar, organitzada pels veïns, promou la contractació d'aturats del barri a les empreses locals.

i la gent gran alhora que promou la dignificació d'aquestes tasques.

En alguns casos més reeixits es forja una relació amb les institucions (fonamentalment les locals) amb l'objectiu d'aconseguir un impacte més gran dels programes i propiciar

respostes de més abast social. A Barcelona, Barceloneta Proa a la Mar, organitzada pels veïns, promou la contractació d'aturats del barri a les empreses locals. Ha impulsat també un pacte econòmic per al barri amb l'Ajuntament a fi de desenvolupar l'economia social i solidària. A Bilbao, Ekhi Txanpona ha impulsat una moneda social perquè sigui

utilitzada en comerços del casc antic, i en col·laboració amb altres ajuntaments tenen una eina de desenvolupament econòmic local.

Un element que apareix de manera transversal a totes les iniciatives, independentment del seu objectiu concret, és la voluntat de situar els ciutadans al centre del desenvolupament de les respostes polítiques contra l'exclusió social, de manera que els mateixos afectats per aquesta exclusió participin en la construcció de la solució. No són, per tant, exemples d'actuacions assistencials. En aquest sentit, la generació de recursos propis a través de cooperatives i xarxes financeres alternatives és de gran valor. Hi ha molts bons exemples al nostre país: Coop57 Aragón és una cooperativa que atorga préstecs a projectes d'economia social i solidària; i la Red de Redes de Economía Alternativa y Solidaria (REAS), present a diferents comunitats autònomes, és una associació que a Madrid, on havia estat més feble que a altres bandes, es va enfortir amb el moviment 15-M.

Algunes entitats innovadores van emergir de les associacions de ciutadans i dels debats que van tenir lloc als barris en els anys vuitanta del segle passat, altres són de creació recent. Totes han establert en algun moment mecanismes d'organització interna democràtica a través d'assemblees. En conjunt, la majoria ha intentat establir pràctiques horitzontals i mecanismes que permetin combinar aquestes decisions democràtiques amb les decisions tècniques preses pels professionals. Finalment, la majoria ha buscat algun tipus de relació

Moltes experiències il·lustren la creativitat del moviment 15-M, especialment quan ha abandonat les places i ha tornat als barris i a les institucions o s'ha organitzat en xarxes per respondre a la crisi.

amb l'Administració perquè la ciutadania estigui present en les decisions que afecten el benestar dels ciutadans. La defensa dels drets ciutadans i de la inclusió social ha estat protagonitzada, entre altres iniciatives, per dues organitzacions: Yo Sí, Sanidad Universal, a Madrid, que ha atès malalts immigrants exclosos per la llei; i l'Aliança

contra la Pobresa Energètica, d'abast nacional, que ha aconseguit un recurs vital a persones empobrides, imposant canvis a la legislació autonòmica.

És rellevant ressaltar que, en comparar la innovació social a quatre ciutats, es pot veure que el desenvolupament virtuós de la col·laboració entre les organitzacions de ciutadans i les institucions locals depèn en gran mesura del context institucional local, amb diferents trajectòries de participació de la societat civil.

Aquests contextos institucionals es van veure sacsejats, això no obstant, per les eleccions municipals de 2015. A Barcelona, Madrid i Saragossa, l'arribada dels nous ajuntaments "del canvi" va significar la posada en marxa de processos d'innovació institucional i la cerca de mecanismes de col·laboració entre la societat civil i l'Administració, encara que amb resultats desiguals.

Al nostre llibre hem volgut oferir experiències que il·lustren la capacitat creativa del moviment 15-M, especialment quan ha abandonat les places i ha tornat als barris i a les institucions, o s'ha organitzat en xarxes per oferir respostes a les greus conseqüències de la crisi econòmica recent. Ho hem fet pel seu valor intrínsec com a iniciativa innovadora de la societat civil i els moviments socials, però també per cobrir un cert buit. És cert que el 15-M s'ha analitzat àmpliament, però sovint s'ha fet des d'un punt de vista polític, parant atenció al sorgiment de nous partits i plataformes electorals. Per a nosaltres, el valor d'aquestes organitzacions resideix també en el fet que han defensat els drets de la ciutadania social. Ho han fet —amb més o menys èxit— en establir mecanismes alternatius d'organització econòmica que permeten reduir la vulnerabilitat i la dependència dels mecanismes de mercat. Després d'aquest any electoral veurem si tenen continuïtat.

Observacions per a la reflexió

La innovació social pot comportar un enfortiment de les relacions socials amb una base territorial a partir del barri o el districte (i fins i tot la ciutat, en el cas de les més petites). Pot actuar d'antídot a la segregació social. Per això és necessari insistir en el desenvolupament local com a manera de frenar les dinàmiques d'exclusió social. Els barris s'han comunicat en les darreres dècades amb l'objectiu de millorar les oportunitats vitals dels ciutadans, especialment dels més vulnerables a les crisis econòmiques recurrents. Aquest diàleg entre actors dels barris ha propiciat federacions i coalicions que han contribuït a la millor governança de la cohesió social de les ciutats. Amb els seus projectes dirigits a una justícia social més gran, els actors urbans, operant des dels barris, han assolit altres esferes de decisió i han contribuït d'aquesta manera a consolidar drets socials i polítics.

Les ciutats espanyoles tenen un repte important. Tant les administracions locals com la societat civil veuen limitada la seva capacitat de transformació i enfortiment dels sistemes locals de benestar degut al context de governança multinivell no sempre amable amb les ciutats. En els anys passats, les polítiques d'austeritat aplicades a escala autonòmica han suposat una tendència a la recentralització a través de mecanismes pressupostaris i de retirada de competències locals. Considerem que cal dur a terme canvis legislatius importants per donar més poder i finançament als governs locals. La reforma constitucional que un dia es produirà a Espanya serà una excel·lent oportunitat per impulsar debats i propostes en aquesta direcció.

***El momento de la ciudadanía:
innovación social
y gobernanza urbana***

Marc Pradel i Marisol García Cabeza
Los Libros de la Catarata, 2018

***The International Handbook
of Social Innovation
Capítol: Theorizing multi-level
governance in social innovation
dynamics***

Pradel, M., García, M. i Eizaguirre, S.
Edward Elgar Pub, 2013

